

Základní prvky křesťanské teologie stvoření¹

Otevřeme-li klasické pojednání *O Bohu stvořiteli*, zjistíme, že skladba témat vlastně kopíruje obsah druhé knihy *Sentencí* Petra Lombardského z poloviny dvanáctého století.

Zaměříme-li se na vlastní problematiku stvoření, je třeba říci, že **ve Starém zákoně** nacházíme k tomuto tématu mnohem víc textů než obvykle zmiňované první kapitoly knihy Genesis. Řada textů relevantních pro danou tematiku se nachází v Žalmech, v prorockých knihách i v mudroslovné literatuře. Souhrnně lze říci, že hlavní zájem svatopisců leží na poli dějin spásy, soteriologie, s čímž souvisí obraz Boha, který je vzhledem ke světu transcendentní. Nezapomínejme na to, že jedině vůči světu svobodný – transcendentní Bůh stvořitel může být posledním zřídlem naší lidské svobody.

Klasická teologie rozlišuje **první stvoření** (*creatio prima*), což by byl počátek světa, **druhé stvoření** (*creatio secunda*), což by bylo ztvárnění světa, například v podobě stvoření člověka, a **ustavičné stvoření** (*creatio continua*), protože Bůh nejenom svět stvořil, ale také ho ustavičně udržuje v bytí. Převážná většina starozákonních výpovědí o stvoření se týká ustavičného stvoření, na druhém místě je druhé stvoření, o němž pojednávají například v zásadě celé první dvě kapitoly Geneze. Prvního stvoření se týká minimum výroků, například v první kapitole Geneze jen první věta. Zejména v Novém zákoně se pak poměrně často setkáváme s výrazem **nové stvoření** (*creatio nova*), což se týká obnovení stvoření ve vykoupeném člověku (srov. např. 2 Kor 5,17), které směřuje k eschatologické plnosti spásy člověka a světa.

Ačkoli Starý zákon výslovně nehovoří o **stvoření z ničeho**, není nesnadné tuto základní tezi teologie stvoření z Písma vyvozovat.² Pokud by vedle Boha existovala věčná materie, Bůh by nebyl vůči světu zcela svobodný, byl by materií determinován. Z toho by pak vyplýval dualistický pohled na Boha i na člověka. V takovém případě by nedávalo smysl vtělení Slova

¹ Pro další studium doporučujeme: C. V. POSPÍŠIL: *I řekl Bůh. Trinitární teologie stvoření*, Praha: Karolinum 2019.

² Nejzřetelnější, z katolického hlediska biblický výrok, se nachází v 2 Mak 7,28-29, kde matka povzbuzuje nejmladšího ze svých sedmi synů k odvaze podstoupit mučednictví pro víru otců, přičemž ho motivuje následujícím konstatováním: „Prosím tě, dítě, pohlédni k nebi i na zemi, na všechno, co je zde vidět, a věz, že **to Bůh udělal ne z toho, co bylo**, a že i lidský rod takto povstal. Neboj se toho kata, ale buď hoden svých bratrů a přijmi smrt, abych z Božího slitování dostala s tvými bratry zpět i tebe.“

Pro církve, které nevnímají tuto knihu jako kanonickou, jde o historický doklad toho, že přesvědčení o stvoření z ničeho bylo přítomno v Izraeli minimálně v prvním století před naším letopočtem. Zajímavá je také souvislost s nadějí ve vzkříšení z mrtvých. Jedině Bůh, který stvořil vše z ničeho, má moc vzkřísit člověka. Vzkříšení těla lze vnímat jako naději na to, že po smrti jednou nebudeme pouze nějakými neúplnými duchy, ale že budeme kompletními bytostmi, kterým nebude nic podstatného scházet!

ani vzkříšení těla. Není tudíž divu, že **zhruba od poloviny druhého století³ se křesťanští myslitelé v zásadě jednomyslně přiklonili k výrazu stvoření z ničeho (*creatio ex nihilo*).**

Nabízí se otázka, zda **velký třesk**, o němž hovoří astrofyzikové, vlastně není potvrzením nauky o stvoření z ničeho. Na první pohled by se to mohlo tak jevit. Nicméně o povaze hmoty a kosmické existence toho víme zatím poměrně málo, a tak by bylo velmi nemoudré stavět teologické a filosofické výpovědi na přírodovědecké teorii, která se může v budoucnu rozvinout tak, že by vazba teologie na ni mohla způsobovat potíže. Velký třesk, jak o něm hovoří dnešní fyzikální kosmogonie, není v rozporu s naukou o stvoření z ničeho, neměli bychom ale z toho vyvozovat víc, než se zdá být za nynějšího stavu vědění moudré.

Lze říci, že přírodní věda se nikdy nedobere prvního stvoření a bude se vždy zabývat jenom stvořením druhým. Sami astrofyzikové tvrdí, že v první fázi po velkém třesku panovala taková nedeterminovanost částic a času, že fyzika vlastně do tohoto tajemného dění není s to pronikat, protože postihování těchto dějů potřebuje mít stanoveny vzájemné závislosti a zákonitosti, které v oné fázi existence kosmu ještě nebyly nastoleny. **Víra a teologie tvrdí, že Bůh stvořil svět a člověka, jak to udělal, jak si počínal v druhém stvoření, to leží mimo její kompetenci. Nu a právě tímto pořadáním světa se zabývá přírodní věda, na jejíž objevy můžeme hledět jako na velmi vítaný příspěvek, který spadá do oblasti tak zvaného přirozeného zjevení.**

Dnes je bohužel velmi opomíjeno to, **co k otázce stvoření přináší Nový zákon**, v němž se stvrzuje, že svět stvořil Bůh Otec. Zároveň se ale dozvídáme, že svět byl stvořen podle Syna a pro Syna (srov. např. Kol 1,15nn). Uvedené údaje pak shrnuje Nikajsko-konstantinopolské krédo, v němž se Otcí přisuzuje stvoření primárně, Synovi jako vzorové příčině, Duchu svatému jako dárci života a existence. Svět je tudíž společným dílem Trojice, přičemž každá osoba Trojice v tomto dění hraje svou vlastní roli, kterou můžeme velmi přibližně popsat následovně: **Otec je jako účinná příčina, Syn příčina vzorová, Duch svatý příčina účelová.**

Chceme-li **stvoření chápat trinitárně**, pak nám zbývá jediná možnost, totiž že vztah Boha ke světu je analogátem věčného otcovství a vztah světa k Bohu zase analogátem věčného synovství. Tyto dva vztahy jsou nám darovány díky Duchu svatému, osobě, která je věčně darovaností. Pokud by vztahy mezi Bohem Otcem a světem neměly věčný pravzor v božství samotném, pak by Bůh nemohl být vůči světu transcendentní, neboť svět by mu přidával jaksi „zvenku“ kvalitu vztahovosti, kterou by On sám v sobě věčně neměl.

³ Patrně nejstarší výslovný doklad vyznání víry v Boha, který stvořil vše z ničeho, se nachází v Pastýři Hermově, který se obvykle datuje zhruba do poloviny druhého století: „Především věř, že je jeden Bůh, který všechno stvořil (*ktisas*), dokonal a z ničeho (*ek tou mé óntos*) učinil jsoucím, a který všechno obsahuje, sám však je neobsáhlý. Věř mu tedy a boj se jej, a pro bázeň buď zdrženlivý.“ Český překlad: J. VARCL - D. DRÁPAL – J. SOKOL (eds.), *Spisy apoštolských otců*, Praha: Kalich 1985, s. 274 (Příkazy, 1,1). Řecký text: D. RUIZ BUENO (ed.), *Padres Apostolicos*, Madrid: BAC 1993, s. 971.

Z toho pak ale vyplývají velmi důležité věci. **Dar stvořené existence podle Syna totiž znamená identitu a také odstupňovanou míru samostatnosti – svobody.** Stvořitel není hodinář, totalitní Pán, ale přesně naopak dárce svobody. Z toho pak ale vyplývá, že neřídí vše totalitárním způsobem. Pak ale také nemůže být odpovědný za všechno, co se ve světě odehrává, protože je to dílo jeho tvorů. Stará teodicea, která se snažila řešit problém existence zla, se dostala do slepé uličky proto, že nebrala v potaz trojiční obraz Boha a snažila se obhajovat obraz, který lze definovat jako Bůh filosofů. Důsledně trinitární koncepce stvoření nás ale potřeby obhajovat Boha stvořitele tváří v tvář zlu ve světě v zásadě zbavuje!

Markantně je to vidět v dramatu ukřižování vtěleného Syna. Ačkoli Bůh udržuje v bytí i ty, kdo Syna nespravedlivě odsuzují a křižují, nechává jim jejich svobodu, i když ji těžce zneužívají. A Bůh Otec, ač si určitě nepřeje utrpení a smrt svého Syna, to všechno přijímá a snáší, neboť je věrný sám sobě. Jednou dal tvorům jejich svobodu, a proto ji plně respektuje. Věc má ale i druhou stránku. Člověku, který si to vše uvědomuje, běhá mráz po zádech, když si uvědomí jak strašlivou má moc a s tím spjatou odpovědnost. Bůh nás a své stvoření bere opravdu vážně. Otázkou je, zda my bereme opravdu vážně samy sebe.

V současnosti se jako téma teologie stvoření objevuje také **otázka ochrany životního prostředí.** Vzhledem k situaci světa a člověka je to naprosto oprávněné. Křesťan určitě chce stvoření chránit, zároveň se ale musí mít na pozoru, aby při tom zároveň nepřejímal něco, co je v rozporu s jeho vírou, totiž různá přírodní božství nebo magické praktiky. Zároveň platí, že existuje jakýsi řád lásky: Nade vše máme milovat Boha, následně sebe a bližního jako sebe. Konečně máme na třetím místě milovat své vlastní tělo, s čímž je pochopitelně také spjata péče o životní prostředí. Právě smíření člověka s přírodou (vlastním tělem) ale není dost dobře představitelné bez smíření s bratry a sestrami a bez smíření s Bohem. Otázka ekologie v křesťanském pojetí se tak stává součástí nejenom teologie stvoření, ale také možná ještě mnohem důsledněji teologie spásy, soteriologie. Tím se jakoby uzavírá kruh, protože právě tohle jsme konstatovali na počátku našich úvah o stvoření o biblických autorech, totiž že jim nešlo o kosmologii, nýbrž o předpoklady spásy.